

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

УДК 343.33

DOI [https://doi.org/10.32837/pyuv.v2i4\(29\).464](https://doi.org/10.32837/pyuv.v2i4(29).464)

У. З. Коруч

orcid.org/0000-0001-6999-8532

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри цивільного права та процесу

Тернопільського національного економічного університету

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАБОРОНИ ПРОПАГАНДИ ВІЙНИ:
ДОСВІД РЕСПУБЛІК МОЛДОВИ ТА ГРУЗІЇ

Масштаби пропаганди війни та ненависті яскраво демонструють загрозливий стан небезпеки для всіх без винятку держав. Мирне співробітництво держав і міжнародна безпека перебувають під прискіпливою увагою з боку міжнародних організацій та інституцій, а ефективна протидія проявам пропаганди війни та ненависті можлива тільки за умови злагоджених та консолідованих дій міжнародно-правового характеру, за допомогою розвитку міжнародної співпраці у правоохоронній сфері.

Важливо зрозуміти, які загрози й небезпеки несе пропаганда війни, її вплив на систему міжнародної безпеки. Щоби збільшити ефективність засобів із протидії негативним явищам, варто уявити, що являє собою пропаганда війни, як можна більш точно визначити це одне із ключових понять як для світової, так і для національної спільноти.

Мета дослідження полягає в тому, щоб на основі чинних міжнародно-правових норм, актів національного законодавства Грузії та Молдови дослідити та проаналізувати правове забезпечення заборони пропаганди війни в зазначених державах.

Проблема протидії пропаганді війни не була предметом системного дослідження. Однак окремі аспекти цієї проблематики висвітлені в наукових роботах таких учених, як: Р. Валеев, О. Дудоров, Н. Зелінська, Т. Ісакова, О. Костенко, П. Пекар, О. Радутний, І. Сафіуліна, В. Свинцов, М. Хаврюк та ін.

Пропаганда війни, екстремізм і тероризм мають багатовікову історію. Водночас на ранніх етапах розвитку цих суспільно небезпечних явищ вони виражалися в більш лояльних формах та мали епізодичний характер [1]. Нині прояви екстремістської діяльності у вигляді пропаганди війни, расової, національної або релігійної ворожнечі викликали стурбованість міжнародних інститутів влади та всього світового співтовариства. Вони набули міжнародного характеру, стали глобаль-

ною проблемою людства, тому для ефективної боротьби з ними необхідна співпраця всіх світових держав. Один із найбільш ефективних засобів протидії цьому явищу полягає в удосконаленні нормативно-правової бази та виробленні механізмів щодо профілактики різних видів екстремізму, плануванні та здійсненні оперативно-розшукових, економічних, політичних та інших заходів.

У європейському просторі закріпилася тенденція виключення кримінально-правової заборони пропаганди війни із національного законодавства, оскільки поступово все більше європейських держав визнають юрисдикцію Міжнародного кримінального суду, отже, в їхніх національних кримінальних кодексах положення про відповідальність за міжнародні злочини виключаються. Однак не всі країни впроваджують таку тенденцію. У більшості європейських держав закріплення в національному кримінальному законодавстві складу злочину «пропаганда війни» є своєрідною формою адаптації національного законодавства до норм міжнародного права, тобто злочини із пропаганди війни набули міжнародно-правового визнання, а відповідальність за такі злочини передбачена в низці міжнародних актів, передусім у Статуті Організації Об'єднаних Націй (далі – ООН) [1, с. 127].

Термінологія міжнародного права та національного законодавства у сфері злочинів, пов'язаних із пропагандою війни та ненависті, досить розпливчата. Для застосування заборони пропаганди війни та підбурювання до ненависті на національному рівні необхідно дати визначення ключовим термінам, починаючи з поняття пропаганди.

Незалежна правозахисна організація Артикуль 19 (ARTICLE 19), що працює в усьому світі з метою захисту та просування права на свободу вираження поглядів, відзначає, що в міжнародному праві немає узгодженого визначення термі-

на «пропаганда», зокрема пропаганда війни, чи риторика ненависті (мова ворожості). Такі автори, як Мак Гунагл, вказуючи на поняття «війни» і «пропаганди» як два приклади «важко визначених термінів», зазначають, що «пропаганда» є досить широким поняттям, яке охоплює «низки різних видів вираження думок, поглядів, що відрізняються за шкідливістю змісту, штучності їх подачі, стратегії розповсюдження та тяжкості наслідків» [2]. Інші автори звертають увагу на те, що в Римському статуті МКС відсутній такий склад злочину, як пропаганда війни, та наполегливо доводять, що «пряме та публічне підбурювання до агресії», чи пропаганда війни повинні бути включені в Римський статут МКС як самостійний (окремий) міжнародний злочин [3].

Конституція Республіки Молдова у ст. 32, що регламентує свободу думок і вираження проголошує: «Забороняються і караються законом оспорування і паплюження держави і народу, заклики до агресивної війни, національної, расової або релігійної ворожнечі, підбурювання до дискримінації, територіального сепаратизму, громадському насильства, а також інші дії, що зазіхають на конституційний режим» [4].

У цьому ж контексті Кримінальний кодекс Молдови передбачає, що «пропаганда війни, поширення тенденційною і вигаданою інформації, що сприяє розпалюванню війни, або інші дії з метою розв'язання війни, вчинені усно, письмово, по радіо, за допомогою телебачення або кінематографа або іншими способами» караються позбавленням волі на строк до шести років [5].

Принагідно варто зазначити положення ст. 7 Кодексу телебачення і радіо Республіки Молдова, що закріплює: «Соціально-політичну рівновагу і плюралізм (1) з метою дотримання прав і основних свобод людини під час трансляції та ретрансляції програмних комплексів реалізуються і забезпечуються політичний і соціальний плюралізм, культурне, мовне та релігійне різноманіття, інформування, виховання і розважання публіки; (2) під час надання ефірного часу для висвітлення своєї позиції будь-якій партії або політичному руху організація радіомовлення має бути в тому ж вигляді програм і в той же час. З метою дотримання у своїх інформаційних передачах принципів соціально-політичної рівноваги, неупередженості та об'єктивності телерадіомовлення зобов'язані забезпечувати: достовірність інформації, що повідомляється; недопущення спотворення дійсності за допомогою монтажних трюків, коментарів, формулювань або заголовків; дотримання принципу інформування з декількох джерел у разі сюжетів, що стосуються конфліктних ситуацій<...>»; «Ст. 10. Права споживача програм: (1) у Республіці Молдова право на повне, об'єктивне і правдиве інформування, право на вільне вираження думок

і право на вільну передачу інформації через аудіовізуальні засоби масової інформації гарантовані законом; (2) захист прав споживачів програм забезпечується Координаційною радою з питань телебачення і радіо, наділеним повноваженнями щодо координації діяльності в галузі телебачення і радіо, а також судовими інстанціями; (3) судова інстанція вживає заходів щодо захисту прав споживача програм на підставі його заяви. <...>; (5) мовна організація зобов'язана забезпечувати об'єктивне інформування споживача програм і сприяти вільному формуванню думок» [6].

Конституційний суд Молдови у своєму рішенні від 4 червня 2018 р. визнав відповідним Конституції країни закон «Про боротьбу з російською пропагандою». Парламент Молдови 7 грудня 2017 р. ухвалив поправки до Кодексу про телебачення і радіо, які передбачають заборону на ретрансляцію у країні інформаційних, інформаційно-аналітичних, політичних і військових передач із держав, які не ратифікували Європейську конвенцію про транскордонне телебачення.

Сьогодні пропаганда війни визнана міжнародною спільнотою як злочин проти миру і безпеки людства, який порушує як міжнародне, так і національне право держави. Пропаганда війни несе в собі загрозу кожній людині, світовій спільноті, докільлю, порушуючи підвалини мирного людського співіснування.

Чинна редакція Кримінального кодексу Грузії складається її Загальної (р. р. 1–6, гл. гл. I–XVIII) і Особливої частин (р. р. 7–15, гл. гл. XIX–XLIX) [5]. У Загальній частині розглянуто основні поняття кримінального законодавства, встановлено підстави для кримінальної відповідальності та звільнення від неї, загальні положення про кримінальну відповідальність і звільнення від неї, примусові заходи лікування, а також особливості кримінальної відповідальності неповнолітніх.

Структура Особливої частини відображає ієрархію цінностей, що охороняються кримінальним законом: на першому місці стоять злочини проти людини, потім економічні злочини та злочини проти громадських і державних інтересів. Кодекс урахує положення міжнародного права, встановлюючи відповідальність, зокрема за такі злочини, передбачені міжнародними договорами та конвенціями, як легалізація (відмивання) незаконних доходів і тероризм.

У Кримінальному кодексі Грузії (далі – ККГ) міститься р. 11 «Злочини проти держави», гл. XXXVII «Злочини проти основ конституційного устрою та безпеки Грузії». Зокрема, ст. 317 регламентує, що заклики до насильної зміни конституційного ладу чи повалення державної влади Грузії чи розповсюдження матеріалів, що містять такі заклики до озброєння в тих же цілях караються позбавленням волі на строк до трьох років [5].

Навіть більше, ур. 14 «Злочини проти людства», гл. XLVII ККГ «Злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного гуманітарного права» передбачає кримінальну відповідальність за такі види злочинів: підготовка чи ведення агресивної війни (ст. 404), заклики до розв'язування агресивної війни (ст. 405), виготовлення, придбання або збут зброї масового ураження, хімічної, біологічної чи іншої зброї масового ураження, забороненої міжнародним договором (ст. 406), геноцид (ст. 407), злочини проти людяності (ст. 408), екоцид (ст. 409), участь найманців у збройному конфлікті або воєнних діях (ст. 410), умисне порушення норм міжнародного гуманітарного права під час міждержавного або внутрішньодержавного збройного конфлікту, поєднане зі створенням загрози здоров'ю або фізичним каліцтвом (ст. 412) [7].

У контексті проблематики зауважимо, що ст. 405 ККГ щодо закликів до планування, підготовки, початку здійснення чи виконання акту агресії підсилює дію норм із протидії пропаганді війни. Публічні заклики до планування, підготовки, початку здійснення чи виконання акту агресії караються штрафом чи позбавленням волі на строк до трьох років. Такі ж діяння, учинені з використанням засобів інформації чи особою, яка обіймає державно-політичну посаду, караються штрафом або позбавленням волі на строк від двох до п'яти років із позбавленням права обіймати державні посади чи займатись діяльністю на строк до трьох років.

Важливо, що ст. 405 була внесена до ККГ на підставі Закону № 2727 від 30 жовтня 2014 р.

У свою чергу, ст. 408 ККГ уводить і закріплює поняття кримінальної відповідальності за злочини проти людяності: «Будь-яке діяння, учинене в рамках систематичних або широкомасштабних нападів на цивільне населення або цивільних осіб, що виразилося у вбивстві, масовому знищенні, депортації людей та інших антигуманних діяннях, що завдає серйозної шкоди фізичному або психічному стану людини» [7].

Отже, варто констатувати, що правове забезпечення протидії пропаганді війни потребує комплексного правового, соціологічного й політологічного аналізу цього складного соціально-політичного феномену. І хоча активне формування нормативно-правової бази із протидії пропаганді війни та ненависті розпочалось відразу після Другої світової війни, протягом тривалого часу головною проблемою в цьому напрямі залишається вироблення уніфікованого категоріального апарату щодо визначення терміну «пропаганда війни» у праві різних держав. На жаль, на міжнародному рівні й досі не вироблена універсальна правова конструкція у формі нормативно-правового акта, який містить загальне й обов'язкове для всіх держав визначення зазначених явищ. Вирішення

зазначеного питання перебуває у площині реалізації спільних міждержавних механізмів укладання багатосторонніх і двосторонніх міжнародно-правових договорів.

Досвід правового забезпечення заборони пропаганди війни в Молдові та Грузії переконливо свідчить про достатню регламентацію складної конструкції «пропаганди війни», агресії в актах національного законодавства й ухвалення відповідних законів, що визнані конституційними для протидії та боротьби із пропагандою в усіх її негативних проявах.

Література

1. Пекар П. Пропаганда війни в законодавстві про кримінальну відповідальність пострадянських країн. *Наше право*. 2016. № 2. С. 125–131.
2. McGonagle Tarlach. *Minority Rights, Freedom of Expression and of the Media: Dynamics and Dilemmas. School of Human Rights Research Series*. 2011. Vol. 44. Cambridge ; Antwerp ; Portland : Intersentia. P. 272.
3. *Minority rights, freedom of expression and of the media: dynamics and dilemmas / T. McGonagle et al. School of Human Rights Research Series*. Vol. 44. Cambridge ; Antwerp ; Portland : Intersentia. P. 191–242.
4. Пропаганда и свобода массовой информации : памятная записка бюро представителя ОБСЕ по вопросам свободы СМИ. URL: <https://www.osce.org/ru/fom/219726?download=true> (дата звернення: 12.11.2019).
5. Конституція Республіки Молдова від 29 липня 1994 р. URL: <http://lex.justice.md/viewdoc.php?id=311496&lang=2>.
6. Кримінальний Кодекс Республіки Молдова № 985-XV від 18 квітня 2002 р. *Офіційний монітор*. 2002. № № 128–129 / 1012.
7. Кодекс телебачення і радіо Республіки Молдова. LPC260 / 2006. 4 серпня 2006 р. *Офіційний монітор*. 2006. № 131. Ст. 679. URL: http://lex.justice.md/document_rus.php?id=7C2C8A51:51D0B3BF.
8. Criminal Code of Georgia. URL: <https://matsne.gov.ge/en/document/download/16426/157/en/pdf>.
9. Римський статут міжнародного кримінального суду від 17 липня 1998 р. № 995–588. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588 (дата звернення: 12.11.2019).

Анотація

Коруц У. З. Правове забезпечення заборони пропаганди війни: досвід республік Молдови та Грузії. – Стаття.

У статті розглянуто питання правового забезпечення заборони пропаганди війни в Молдові та Грузії. Проаналізовано особливості правового регулювання протидії пропаганді війни та відповідальності в разі її вияву. Окрему увагу приділено дослідженню міжнародного досвіду запобігання та протидії пропаганді.

Автор звертає увагу на проблемне питання пропаганди війни, що має багатовікову історію, нині її прояви продовжують викликали стурбованість міжнародних інститутів і всього світового співтовариства. Пропаганда набуває міжнародного характеру, стає глобальною проблемою людства, тому для ефективної боротьби з нею необхідна співпраця всіх світових держав. У статті зосереджена увага автора на тому, що

один із найбільш ефективних засобів протидії цьому ганебному явищу полягає в удосконаленні нормативно-правової бази та виробленні механізмів щодо профілактики різних видів прояву пропаганди, передусім пропаганди війни. Правове забезпечення протидії пропаганді війни потребує комплексного правового, соціологічного й політологічного аналізу цього складного соціально-політичного феномену.

Зазначено, що в більшості європейських держав закріплення в національному кримінальному законодавстві складу злочину «пропаганда війни» є своєрідною формою адаптації національного законодавства до норм міжнародного права, тобто злочини із пропаганди війни набули міжнародно-правового визнання, а відповідальність за такі злочини закріплена в низці міжнародних актів, передусім у Статуті Організації Об'єднаних Націй.

Досліджено статтю 32 Конституції Республіки Молдови, що регламентує свободу думок і вираження та забороняє й визначає відповідальність за оспорювання і паплюження держави і народу, заклики до агресивної війни, національної, расової або релігійної ворожнечі, підбурювання до дискримінації, територіального сепаратизму, громадському насильству, а також інші дії, що впливають на конституційний режим.

У цьому ж контексті проаналізовано Кримінальний кодекс Молдови, який передбачає заборону пропаганди війни, поширення тенденційної та вигаданої інформації, що сприяє розпалюванню війни. Автор зазначає важливість ухвалення в Республіці Молдова Закону про боротьбу з пропагандою, що вже набув чинності.

У статті детально розкрито питання заборони та відповідальності за пропаганду війни у Кримінальному кодексі Грузії, що містить низку статей, положення яких деталізують поняття та зміст злочину пропаганди, визначають відповідальність за неї.

Ключові слова: пропаганда війни, злочин, міжнародне право, агресія, кримінальна відповідальність.

Summary

Koruts U. Z. Legal provisions for the prohibition of the propaganda of war: the experience of the Republic of Moldova and Georgia. – Article.

The article deals with the legal provisions of the prohibition of war propaganda in Moldova and Georgia. The peculiarities of legal regulation of counteraction

to war propaganda and responsibility in case of its manifestation are analyzed. Particular attention is paid to the study of international experience in the prevention and counteraction of propaganda.

The author draws attention to the problematic issue of war propaganda, which has a centuries-old history, and its manifestations continue to arouse concern of international institutions and the world community. Propaganda is becoming ethnic in nature, becoming a global problem for humanity, and so the effective cooperation with them requires the cooperation of all the world's powers. The article focuses the author on the position that one of the most effective means of counteracting this shameful phenomenon is to improve the legal framework and to develop mechanisms for the prevention of various types of propaganda, in particular, the propaganda of war. Legal support for combating war propaganda requires a comprehensive legal, sociological and political analysis of this complex socio-political phenomenon.

It is noted that in most European countries the consolidation of the crime of "propaganda of war" in the national criminal legislation is a kind of adaptation of national legislation to the norms of international law, that is, crimes of propaganda of war have received their international legal recognition, and responsibility for such crimes is in some acts, and mainly in the UN Charter.

Article 32 of the Constitution of the Republic of Moldova, which regulates "Freedom of Thought and Expression" and forbids and determines responsibility for contestation and suppression of the state and the people, calls for aggressive war, national, racial or religious enmity, incitement to discrimination, discrimination, discrimination and other actions under the constitutional regime.

In the same context, the Criminal Code of Moldova provides for the prohibition of war propaganda, the dissemination of trendy and fictitious information that promotes war. The author notes the importance of adopting the Law on Combating Propaganda in the Republic of Moldova. What has come into force.

The article discusses the issue of prohibition and responsibility for the propaganda of war in the Georgia Penal Code, which contains a number of articles. Provisions detailing the concept and content of the crime of propaganda determine responsibility for it.

Key words: war propaganda, crime, international law, aggression, criminal responsibility.